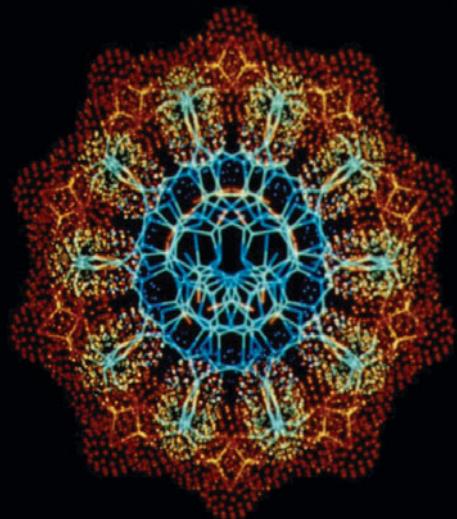

Vukadinović • Mitrović

UVOD U TEORIJU I FILOZOFIJU PRAVA

ДОСИЈЕ
СТУДИО

Gordana R. Vukadinović
(r. 1949, Novi Sad), redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu u penziji na Katedri za teoriju države i prava, filozofiju prava i sociologiju. Pisac velikog broja udžbenika i monografija, kao i urednik zbornika radova i priređivač posebnih izdanja, a

ukupno preko dvesta naučnih i stručnih radova u domaćim i inostranim časopisima, od kojih su najvažniji:

Ideja prirodnog prava u delu Žan-Žak Rusoa (1977);

O samoupravnom pravu (1987);

Izbor tekstova iz teorije prava (1989, 1993, 1996, 1998);

Žan Žak Ruso i prirodno pravo (1993, 1998, 2005);

O pravnoj državi (1995);

Pravna misao XX veka (2000);

Teorija Prava. Knjiga I (sa R. Stepanov, 2001);

Teorija prava. Knjiga II (sa R. Stepanov, 2002);

Modernost prava: Antologija pravnih škola, ideja i pokreta (sa R. Stepanov, 2003);

Opšte učenje o pravu (2003, 2005);

Uvod u filozofiju prava (sa R. Stepanov, 2004);

Teorija države i prava. Knjiga I (2005, 2006, 2007, 2013);

Teorija države i prava. Knjiga II (2005, 2006, 2007, 2013);

Uvod u pravo (sa D. Mitrović, M. Trajković, 2012);

Uvod u pravo (sa D. Avramović, 2014);

Uvod u teoriju i filozofiju prava (sa D. Mitrović, 2019).

Osnivač je i član više udruženja iz oblasti teorije, filozofije i sociologije prava, šef Katedre za teoriju države i prava, filozofiju prava i sociologiju, član redakcije Kopaoničke škole prirodnog prava i rukovodilac njene Katedre za Pravnu državu, član Nučnog društva Srbije itd.

Dragan M. Mitrović (r. 1953, Beograd), redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu u penziji na Katedri za teoriju, filozofiju i sociologiju prava. Pisac velikog broja udžbenika i monografija, a ukupno preko dvesta dvadeset naučnih radova iz pravne teorije i filozofije, od kojih su najvažniji:

- Država i pravo u teoriji države i prava* (1992);
Teorija haosa i pravna teorija (1993);
Teorija haosa i pravna teorija. Modelovanje i računarska simulacija u pravu (sa Lj. Stanojevićem, 1996);
Načelo zakonitosti – pojam, sadržina, oblici (1996);
Načela, oblici, ideje, baština. Iz pravne teorije (1997);
Opravnoj državi i drugim pravnim temama (1998);
Put prava. Holistička paradigma sveta i prava u svetu teorije haosa i pravne teorije (2000);
Osnovi prava (2003–2008);
Pravna teorija (2006);
Autonomno pravo (2007–2017);
Pravna teorija (2007);
Država, pravo, pravda, pravnici (2009);
Teorija države i prava (2010);
Uvod u pravo (2010–2017);
O pravu. Izabrani eseji / On the Law. Selected Essays (2017);
Uvod u teoriju i filozofiju prava (sa G. Vukadinović, 2019).

Osnivač je i član više domaćih i inostranih udruženja iz oblasti teorije, filozofije i sociologije prava, urednik nekoliko stotina izdanja iz oblasti prava, šef Katedre za teoriju, filozofiju i sociologiju prava, upravnik Centra za izdavaštvo i informisanje Pravnog fakulteta itd.

DOSIJE
STUDIO

Gordana Vukadinović • Dragan Mitrović
UVOD U TEORIJU I FILOZOFIJU PRAVA
DRUGO PROŠIRENO I DOPUNJENO IZDANJE

Izdavač
Dosije studio

Za izdavača
Mirko Milićević

Urednik
Dušan Mrđenović

Recenzenti
Prof. dr Aleksandar Fatić,
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Univerziteta u Beogradu
Prof. dr Saša Bovan,
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Prof. dr Marko Trajković,
Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

© 2020. Gordana Vukadinović – Dragan Mitrović

Sva prava zadržana. Nije dozvoljeno da bilo koji deo ove knjige bude snimljen, emitovan ili reprodukovani na bilo koji način, uključujući, ali ne ograničavajući se na fotokopiranje, fotografiju, magnetni upis ili bilo koji drugi vid zapisa, bez prethodne dozvole izdavača.

Vukadinović – Mitrović

UVOD U TEORIJU I FILOZOFIJU PRAVA

DRUGO PROŠIRENO I DOPUNJENO IZDANJE

Beograd • 2020

SADRŽAJ

NAPOMENE AUTORA	11
NAPOMENE AUTORA UZ DRUGO IZDANJE	14
Uvod	
POJAM TEORIJE I FILOZOFIJE PRAVA	15
1. Putanje Teorije i Filozofije prava.....	15
2. Određivanje pojma Teorije prava, Filozofije prava i njihovog odnosa	19
3. Predmet Teorije i Filozofije prava.....	24
4. Metodi Teorije i Filozofije prava	28
5. Vrste teorija i filozofija prava i grane Filozofije prava	39
6. Odnos Teorije prava i Filozofije prava prema drugim srodnim disciplinama.....	44

Prvi deo
PRAVO KAO PREDMET
TEORIJE I FILOZOFIJE PRAVA

Glava I	
RAZVOJ MISLI O PRAVU	55
1. Pravo u antičkoj misli	55
2. Pravo u srednjovekovnim učenjima	63
3. Novovekovna učenja o pravu.....	68
4. Pravo u savremenim učenjima	82

Glava II

PRAVO KAO IDEALISTIČKA I REALISTIČKA POJAVA... 93

1. Dva Janusova lica prava	93
2. Idealistička i realistička shvatanja prava u pravnoj teoriji i filozofiji	96
3. Ravni u kojima se rasprostire pravo.....	106
4. Kako pravo može da se sazna, odredi i definiše	109
5. Vrste definicija prava.....	112
6. Zajedničko u iskustvenom pojmu prava	114
7. Operativni naučno-teorijski pojam prava	119
8. Pravni oblik.	122

Glava III

VREDNOSTI I PRAVO .....

1. Mir	129
2. Red	132
3. Sloboda	134
4. Sigurnost	139
5. Istina	142
6. Pravda	145
7. Pravičnost	155
8. Tolerancija.....	156
9. Ljudsko dostojanstvo.....	159
10. Svojina	163
11. Ugovor.....	164

Glava IV

PRAVDA I PRAVO .....

1. Pojam pravde i pojam prava	166
2. Pravda, pravo i njihove vrednosti	170
3. Pravna pravda i pravičnost.....	178
4. Prirodno pravo i pozitivno pravo	183

5. Prelivanje pravde u prirodno i pozitivno pravo	186
6. Oblast pravde i prava	194
 Glava V	
PROCEDURA, PRAVDA I PRAVO	201
1. Ukrštanje pravne procedure s pravdom.....	201
2. Dva karakteristična shvatanja proceduralne pravde	203
3. Istinitost i ispravnost.....	211
4. Pravičnost kao mesto susretanja istinitosti i ispravnosti.....	217
5. Može li da postoji proceduralna pravda	218
 Glava VI	
MORAL I PRAVO	221
1. Glavna učenja i karakteristična shvatanja o vezi morala i prava.....	222
2. Moralne, društvene i pravne norme	225
3. Razlike i sličnosti između moralnih i pravnih normi...	228
4. Ukrštanje morala i prava	230
5. Oblast morala i prava	232
 Glava VII	
KULTURA I PRAVO	236
1. Kultura, pravo i pravna kultura.....	236
2. Pravna država kao kulturni obrazac i obrazac kulturne pravne države	241
3. Može li država da bude kulturna	244
 Glava VIII	
ESTETIKA I PRAVO	247
1. Pojam estetike i estetičnost prava	247
2. Estetičnost prava u književnim delima	254
3. Estetičnost prava u pravničkim delima	262
4. Estetičnost pravnih izreka	264

Drugi deo
TEORIJSKO-FILOZOFSKE PRAVNE ŠKOLE,
TEORIJE, POKRETI I PRAVCI

Glava I	
KLASIČNE PRAVNE ŠKOLE.....	271
1. Jusnaturalizam	271
2. Istorijsko-pravna škola	279
3. Pravni pozitivizam.....	282
4. Sociološke teorije prava	290
5. Antropološke teorije prava.....	300
Glava II	
SAVREMENE PRAVNE ŠKOLE	307
1. Integralističke teorije prava	307
2. Kulturalistička pravna učenja.....	311
3. Američki pravni realizam.....	315
4. Skandinavski pravni realizam	322
Glava III	
NAJNOVIJE PRAVNE ŠKOLE, TEORIJE, POKRETI I PRAVCI	328
1. Dijalektička argumentacija i topička jurisprudencija.	330
2. Teorija jurističkog diskursa	332
3. Pokret kritika pravnih studija	337
4. Pokret kritika prava.....	341
5. Škola ekonomske analize prava.....	344
6. Feministička jurisprudencija	347
7. Institucionalističke pravne teorije.....	349
8. Konstitucionalističke pravne teorije	351
9. Multikulturalističke pravne teorije	352
10. Komunitarističke pravne teorije	355
11. Sistemske teorije prava	357
12. Političko-kibernetičke pravne teorije	359

13. Bioetičke pravne teorije	360
14. Narativna pravna teorija.....	362
15. Pokret prava i književnosti.....	364
16. Juristička semiotika	365
17. Pravac dekonstrukcionizma.....	369
18. Osvrt na neke najnovije škole, teorije, pravce i njihova ocena.....	371
Glava IV	
SRPSKA PRAVNA MISAO.....	381
1. Srpska pravna misao do XX veka	382
2. Srpska pravna misao u XX veku	386
3. Primeri tri savremene ideje u srpskoj pravnoj misli ...	390
POJMOVNIK.....	397
IMENIK	404
KORIŠĆENA LITERATURA	419
CONTENTS.....	435

NAPOMENE AUTORA

U svetu se pravo izučava kao iskustvena i nadiskustvena pojava. Pravo kao iskustvenu pojavu istražuje i izlaže pravna nauka. Ona to čini na pozitivnopravni ili teorijsko-pravni način. Prvi je karakterističan za brojne pozitivnopravne ili istorijsko-pravne discipline, a drugi za teoriju prava koja se takođe izlaže u različitom obimu i varijantama (npr., Opšta teorija prava, Osnovi teorije prava, Teorija prava i države, Uvod u pravo, Osnovi prava itd.). Pravo kao nadiskustvenu pojavu istražuje i na manje-više sistematski način izlaže disciplina pod nazivom Filozofija prava koja takođe raspolaže svojim različitim varijantama.

Kad je reč samo o Teoriji prava i Filozofiji prava kao zasebnim disciplinama, pomenuta razdeljenost je uobičajena i više je metodološke nego suštinske prirode, jer je predmet istraživanja obe discipline isti – pravo u njegovoj ukupnosti. Takođe, ne postoji ni stroga razdvojenost u pogledu metoda kojima se koriste ove dve saznajne discipline, jer su im neki metodi zajednički (pre svega logički). Proizlazi da je važna razlika sadržana u osobenostima apstraktnih saznanja do kojih dolaze ove dve discipline. Obe koriste iste ili slične opšte i osnovne pojmove kao i pravilnosti u najširem smislu, raspolažu nekim zajedničkim metodima, oslanjaju se na zajedničke zakonomernosti i pretežnosti koje postoje u pravu, državi i društvu. Suštinska razlika sastoji se u sledećem: iskazi koje pruža teorija prava su iskustveno proverljivi, a iskazi koje pruža filozofija prava uverljivi, jer su iskustveno neproverljivi. Prvi, naučni iskazi, mogu da se dokažu i ponove, dok u druge, filozofske iskaze, mora da se veruje.

Pomenuta razlika je odlučujuće uticala na relativno nezavisno uobičavanje ove dve discipline koje se danas uobičajeno zasebno izlažu. Ali, time nisu ukinute očigledne sličnosti između njih. To potvrđuje njihov istorijski razvoj tokom koga su izlagane ili zajedno, ili odvojeno. Očigledno, iako je moguće razlikovati teoriju od filozofije prava, nije moguće dosledno ih razgraničiti jednu od druge osim po iskustvenom ili nadiskustvenom karakteru iskaza i metodima kojima se koriste za sticanje novih saznanja o pravu. Na vrhunske odgovore teorije prava nadovezuje se filozofija prava svojim vrhunskim odgovorima. Te najviše moguće odgovore filozofija prava zasniva na najvišim mogućim odgovorima teorije prava. Budući da se obe discipline delimično prelivaju jedna u drugu i u celosti se oslanjaju i nadovezuju jedna na drugu, to je o njihovim rezultatima lakše govoriti zajedno nego odvojeno.

Okolnost da je lakše izlagati saznanja teorije i filozofije zajedno nego odvojeno navela je autore ove knjige da saznanja koja pružaju obe discipline izlože zajedno, a ne da ustanove nekaku novu hibridnu ili omnibus „teorijsko-filozofsku“ disciplinu. Imajući to na umu, knjigu su nazvali *Uvod u teoriju i filozofiju prava*, jer teško je zamisliti teoretičara prava koji ne razmišlja kao pravni filozof, kao ni filozofa prava koji ne razmišlja kao teoretičar prava.

Drugi razlog zbog kog je ova knjiga napisana tiče se čitalaca i studenata opšteg akademskog studijskog kursa, a naročito diplomiranih studenata prava i studenata poslediplomskih master i doktorskih pravnih studija, koji dodatno treba da prošire svoja osnovna i opšta znanja o pravu upoznajući se na jednom mestu s karakterističnim i najnovijim rezultatima pravne teorije i filozofije. Time će im biti omogućeno da još jednom provere svoj pravnički način razmišljanja i zaključivanja, kao i da prošire svoju pravnu kulturu, a ne samo pozitivnopravna znanja. Bez te kulture i tih znanja, oni neće moći da razumeju i ispravno koriste pravo. Neznanje proizvodi zlo, a zlo se otklanja znanjem.

Takvim glavnim namerama prilagođen je izbor i sastav materije koja je razdeljena na uvod i dva dela: *Uvod – Pojam teorije*

i filozofije prava, prvi deo: *Pravo kao predmet teorije i filozofije prava* (sa glavama: Razvoj misli o pravu; Pravo kao idealistička i realistička pojava; Pravo i vrednosti; Pravda i pravo; Procedura, pravda i pravo; Moral i pravo; Kultura i pravo) i drugi, *Teorijsko-filozofske pravne škole* (sa glavama: Klasične pravne škole, Savremene pravne škole; Najnovije savremene pravne škole, teorije i pokreti; Srpska pravna misao). U svakom delu je materija dodatno raspodeljena na uže metodske jedinice. Uz sadržaj su priloženi *Imenik autora s Korišćenom literaturom*.

Autori se nadaju da će čitaoci i studenti osetiti važnost i prepoznati prvenstvenost ovog njihovog zajedničkog poduhvata. Nadaju se i tome da će čitaoci kao i studenti prihvatići da pravo neizbežno natkriljuje sve važne oblasti društvenog života koje reguliše. Pravo nije samo stanje, već i proces. Možda je najvažnije da shvate kako u ovom uzburkanom svetu jedino pravo predstavlja kakvu-takvu branu samovolji i proizvoljnosti.

Za pravo se vredi boriti. To je borba protiv bezakonja, anarhije i varvarstva. Zbog toga se kaže: pravo – to je civilizacija!

Beograd, 2019. godina

Autori

NAPOMENE AUTORA UZ DRUGO IZDANJE

U ovom drugom zajedničkom proširenom i dopunjrenom izdanju knjige prof. dr Gordane Vukadinović i prof. dr Dragana Mitrovića *Uvod u teoriju i filozofiju prava* napisane su u prvom delu nova t. 8 u glavi II: *Pravo kao idealistička i realistička pojava* i cela nova VIII glava: *Estetika i pravo*, a u drugom delu t. 5 u glavi I: *Klasične pravne škole* i t. 1, 2, 4, 7, 14, 16 i 17 u glavi III: *Najnovije savremene pravne škole, teorije, pokreti i pravci*, sačinjen je *Pojmovnik*, dopunjeni su i precizirani neki delovi teksta, *Imenik*, *Korišćena literatura* i *Contents*.

Beograd, 2020. godina

Autori

CONTENTS

AUTHOR'S NOTE	11
AUTHOR'S NOTE TO SECOND EDITION.....	14

Introduction:

THE CONCEPT OF LEGAL THEORY AND PHILOSOPHY OF LAW	15
1. Trajectories of legal theory and philosophy of law... .	15
2. The determination of the concept of legal theory, Philosophy of law and their relationship.....	19
3. The subject of legal theory and philosophy of law... .	24
4. Methods of legal theory and philosophy of law	28
5. Types of legal theories and philosophies of law and branches of philosophy of law.....	39
6. The relationship between legal theory and philosophy of law and other related disciplines	44

PART ONE

THE LAW AS THE SUBJECT OF LEGAL THEORY AND PHILOSOPHY OF LAW

Chapter I

THE DEVELOPMENT OF THOUGHT ON THE LAW ..	55
1. The law in ancient thought	55
2. The law in medieval teachings	63
3. Modern-history teachings of the law	68
4. The law in contemporary teachings	82

Chapter II

THE LAW AS AN IDEALISTIC AND REALISTIC PHENOMENON.....	93
1. Janus faces of the law	93
2. Idealistic and realistic understanding of the law in legal theory and philosophy of law	96
3. Planes over which the law spreads	106
4. How the law can be conceived, determined and defined	109
5. Types of definitions of the law.....	112
6. Common in the empirical concept of the law	114
7. Operative scientific and theory concept of the law ..	119
8. Legal form.....	122

Chapter III

THE VALUES AND LAW.....	127
1. Peace	129
2. Order	132
3. Freedom	134
4. Security	139
5. Truth	142
6. Justice.....	145
7. Fairness	155
8. Tolerance.....	156
9. Human dignity.....	159
10. Property.....	163
11. Contract.....	164

Chapter IV

JUSTICE AND THE LAW	166
1. The concept of justice and the concept of the law... ..	166
2. Justice, the law and their values	170
3. Just law and fairness	178

4. Natural law and positive law	183
5. Flowing of justice into natural law and positive law .	186
6. The field of justice and the law	194
Chapter V	
PROCEDURE, JUSTICE AND THE LAW	201
1. The intersection of legal procedure and justice	201
2. Two characteristic understandings of procedural justice	203
3. Truthfulness and rightness.....	211
4. Fairness as the meeting place of truthfulness and rightness	217
5. Can procedural justice exist.....	218
Chapter VI	
MORALITY AND THE LAW	221
1. Major teachings and characteristic understandings of the relation of morality to the law	222
2. Moral, social and legal norms	225
3. Differences and similarities between moral and legal norms	228
4. The intersection of morality and the law.....	230
5. The field of morality and the law	232
Chapter VII	
CULTURE AND THE LAW.....	236
1. Culture, the law and legal culture	236
2. Rule of law as cultural model and Kulturstaat model	241
3. Can a state be cultural	241
Chapter VIII	
AESTHETICS AND THE LAW.....	247
1. The concept of aesthetics and aesthetics of the law....	247

2. Aesthetics in literature	254
3. Aesthetics of the law in juristic literature	262
4. Aesthetics of juristic maxims.....	264

PART TWO

THEORETICAL-PHILOSOPHICAL LAW SCHOOLS, THEORIES, MOVEMENTS AND DIRECTIONS

Chapter I	
CLASSICAL LAW SCHOOLS	271
1. Iusnaturalism	271
2. Historical school of law	279
3. Legal positivism	282
4. Sociological theories of law	290
5. Anthropological theories of law	300
Chapter II	
CONTEMPORARY LAW SCHOOLS.....	307
1. Integral theories of law	307
2. Cultural legal studies.....	311
3. American legal realism	315
4. Scandinavian legal realism	322
Chapter III	
LATEST LAW SCHOOLS, THEORIES, MOVEMENTS AND DIRECTIONS	328
1. Dialectic argumentation and topics of jurisprudence	330
2. Theory of juridical discourse.....	332
3. Critical Legal Studies Movement	337
4. Critical Legal Movement	341
5. Law and Economics Analysis School.....	344
6. Feminist jurisprudence.....	347
7. Institutionalist theories.....	349

8. Constitutional legal theories	351
9. Multiculturalist legal theories	352
10. Communitarian legal theories.....	355
11. Systems theories of the law	357
12. Political cybernetics theories of the law.....	359
13. Bioethics theories of the law	360
14. Narrative theory of the law	362
15. Law and Literature Movement.....	364
16. Legal semiotics.....	365
17. Direction of deconstruction.....	369
18. A look back on some latest schools, theories, movement, directions and their evaluation.....	371
Chapter IV	
SERBIAN LEGAL THOUGHT.....	381
1. Serbian legal thought until the 20th century	382
2. Serbian legal thought in the 20th century.....	386
3. Examples of the contemporary idea in Serbian legal thought	390
TERMS INDEX.....	397
NAME INDEX	404
LITERATURE	419

Gordana Vukadinović • Dragan Mitrović
UVOD U TEORIJU I FILOZOFIJU PRAVA
DRUGO PROŠIRENO I DOPUNJENO IZDANJE

Izdavač
Dosije studio
www.dosije.rs

Lektor i korektor
Marina Davidović

Tehnički urednik
Zoran Grac

Dizajn korice
Ivana Zoranović

Priprema i štampa
Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-6047-328-0

Tiraž
150

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
340.12

ВУКАДИНОВИЋ, Гордана, 1949–

Uvod u teoriju i filozofiju prava / Gordana Vukadinović,
Dragan Mitrović. – 2. prošireno i dopunjeno izd. – Beograd :
Dosije studio, 2020 (Beograd : Dosije studio). – 439 str. ; 24 cm

Tiraž 150. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. –
Bibliografija: str. 419–433. – Registri.

ISBN 978-86-6047-328-0

1. Митровић, Драган М., 1953– [автор]
а) Теорија права б) Филозофија права

ISBN 978-86-6047-328-0

9 788660 473280

A standard linear barcode is positioned within a white rectangular box. The barcode represents the ISBN number 9788660473280. Below the barcode, the same ISBN number is printed in a smaller, black, sans-serif font.